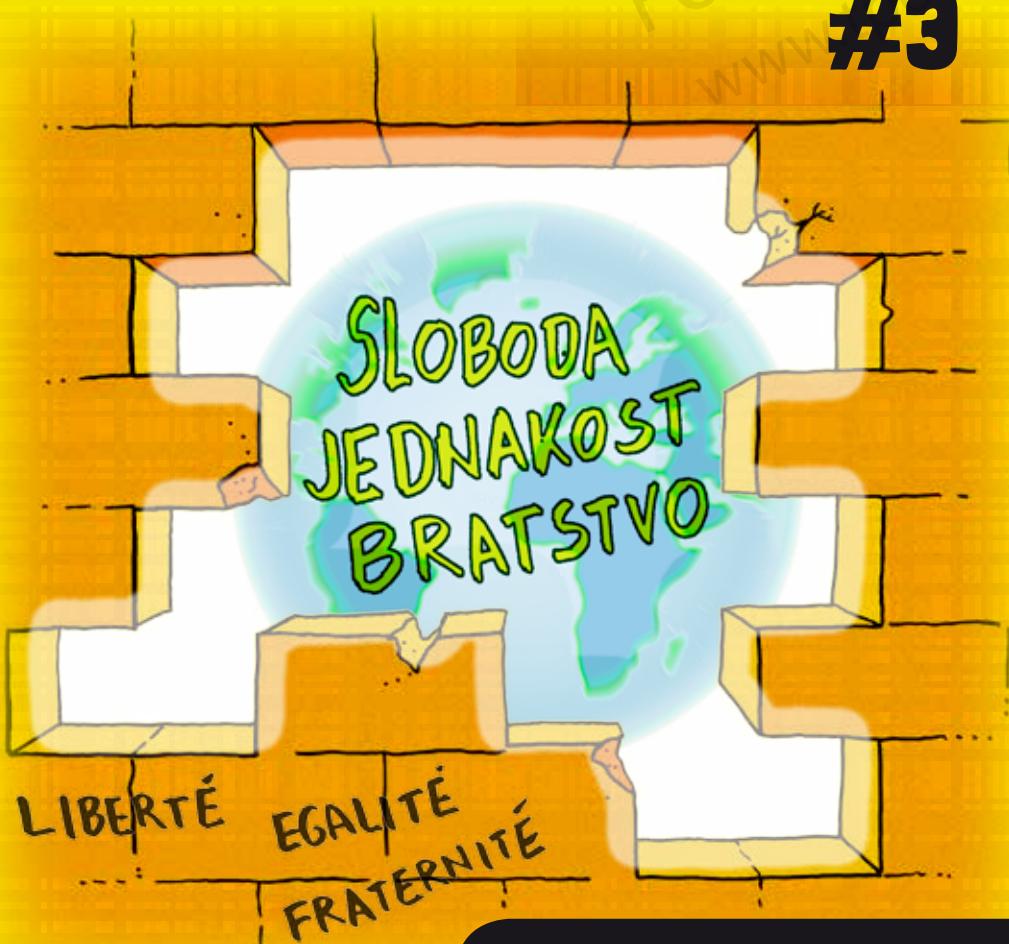

SOKRATOVSKI KAFEI

ŠTA ZNAČI BITI GRAĐANIN?

#3

*"Ne čekaj da ja učinim nešto za
tvoja prava. To je tvoj svijet i ti ga
možeš promijeniti."* (Malala Yousafzai)

#6 ZAŠTO SAM FEMINISTA?

“Neobično je sresti muškarca feministu” - zaključila je jednom prilikom sagovornica na moju uzgrednu opasku na račun seksističkog naslova u jednim novinama u kojima se (neempatično) tematizirala izbjeglička patnja kroz koju prolaze žene i muškarci u potrazi za boljim životom u zapadnim zemljama.

Naslov je glasio **“Lijepe žene prolaze kroz jad”**, a u opisu fotografije, na kojoj je nekoliko pokrivenih žena, stajalo je da ljestvici izbjeglica iz Sirije i drugih zemalja ni višetjedni teški putni uvjeti nisu naštetili.

Šta biste rekli na to da ste bili na mom mjestu čitatelja? Da li biste preko naslova prešli kao preko pješačkog prelaza na kojem semafor signalizira zeleno svjetlo? Čini li vam se, kao i meni, da tu nešto ne štima i da nije baš vrijeme za lagodan prelazak preko teksta koji već u naslovu alarmira na nekoliko pošasti koje su se tako duboko uplele u našu kulturnošku mrežu i svakodnevnicu, da je postalo neumijesno u društvu upućivati na njih?

No, trebamo li šutjeti?

Izdavač: TPO Fondacija

Priredili:

#6 ZAŠTO SAM FEMINISTA - Nikola Vučić

#7 LJUDSKA PRAVA - Žilka Spahić Šiljak i Besima Borić

#8 GRAĐANSTVO I DEMOKRATIJA - Žilka Spahić Šiljak i Sead Fetahagić

Ilustracije/DTP: Neven Misaljević

Godina 2019

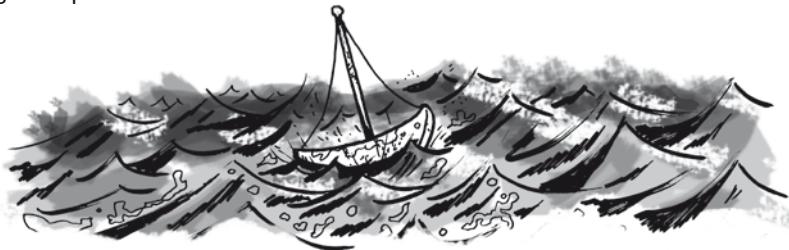

Šutnja je zlato. **Još dok nismo znali čitati ni pisati, znali smo da treba šutjeti.** Neki među nama od šutnje su profitirali, nekima je šutnja proizvela košmare jer se nisu lako nosili s tom **“velikom narodnom mudrošću”**, a neki su zbog šutnje bili na udaru državnog ideološkog aparata moći. Nije svaka šutnja, dakle, ista.

No, kada nepravdu vidimo, osjetimo ili (ne)svjesno proizvodimo – šutjeti ne smijemo. To je maksima - osnovno načelo čovjeka u životu i radu. **To je filozofija ljudskosti, nje-na mjera u vremenu izrabljivanja, marginalizacije, nemoći, kulturnog imperijalizma i nasilja.**

ZAŠTO SAM, ONDA, FEMINISTA?

- Feminist sam zbog **vizionarskog feminizma** koji je opisala bell hooks u knjizi “Feminizam je za sve”. Ona kaže da je to **“mudra i ljubeća politika – ukorijenjena u voljenju muškog i ženskog bića, odbijajući privilegirati jedno nad drugim. Duša feminističke politike predanost je zaustavljanju patrijarhalne nadmoći nad ženama i muškarcima, djevojkama i dječacima. Ljubav ne može postojati u odnosu koji se temelji na dominaciji i prisili”**.
- Feminist sam jer feminizam nije unificiran oblik i istina je da svojih opisa, ima onoliko koliko ima feministica i feministkinja pod nebeskim svodom. Zapravo, kada bih trebao odgovoriti na pitanje da definiram vlastiti feminism, **morao bih nabrajati sva moja iskustva posrednog ili neposrednog uvida u patnju koju prolaze žene i muškarci oko mene, a žene posebno – vrlo često upravo zbog toga što su žene.** Toga ima previše.

- Feminist sam jer se feminism borи protiv onoga poretko koji uspostavlja pogled i mišljenje o ženama kao podređenom patrijarhalnom objektu muške dominacije i koji na ženu gleda kao na **povodljive, seksualne objekte, provokatorice, uzurpatrice, neartikulirane sudionice razgovora, nesposobne za racionalno razmišljanje, emotivne**. Vrlo često samo slabe. A i to je dovoljno za diskvalifikaciju, uzmemo li čak i nasilje u obzir koje se opravdava uzrečicom - **“dobila je što je tražila”**. Istraživanja pokazuju, kada je riječ o rodno utemeljenom nasilju, da su **žene u pravilu žrtve nasilja, a muškarci oni koji provode nasilje nad njima**. I nasilja ima raznih: od psihičkih do fizičkih, svakodnevnih ili povremenih.

Politička i feministička teoretičarka, Amerikanka, Iris Marion Young, piše u knjizi "Pra-vednost i politika razlike" da: "*nasilje nije oblik ugnjetavanja zbog konkretnih prijestupa i postupaka, iako su oni često odvratni, nego zbog društvenog konteksta koji ih omo-gućuje i zbog kojih oni postaju prihvatljivi.*" Je li nasilje moralni zločin? Iris kaže da jeste, i ja se slažem s njom. Ona tvrdi da je nasilje ne samo to, već i **društvena nepravda** jer je sustavna društvena praksa. Nasilje je, prema njoj, oblik ugnjetavanja zbog izravne viktimizacije i svakodnevne svijesti svih pripadnika potlačenih skupina da će vjerojatno doživjeti nasilje.

Da li doprinosimo tome? **Možemo li postaviti sebi pitanje – kada sam posljednji put izrazio neprijateljstvo prema nečijoj vidljivoj ili nevidljivoj rodnoj, seksualnoj, rasnoj, etničkoj marginalnosti?** Jesam li u trenutku neprijateljstva i gađenja pomislio na okolnosti u kojima bih ja mogao biti na njegovom ili njezinom mjestu? Zašto sam vrijedan jer sam muškarac, a ne žena? **Vrijednosti koje uživamo rezultat su patnje drugih;** rezultat su kulture u kojoj **biologija još uvijek određuje položaj žene u zajednici – ali ne samo žene.** To trebamo mijenjati zajedno.

- Ja sam feminist i zato što u parlamentarnim klupama, na mjestima donošenja važnih političkih odluka, žena ima malo – daleko ispod procenta koji bi oslikavao rodnu ravnopravnost (što je još uvijek oko 20%).
- Feminist sam i zato što su ženska tijela još uvijek predmeti estetskih i moralnih rasprava – **preko tijela se odgovara na pitanja ljepote i etike; tijela su ponovo poprišta na kojima se vode interpretacijske (religijske) rasprave** – kakvo je tijelo Bogu milije?

Žena je, u društvu ženomrzačke atmosfere, najkorisnija kao majka – svedena na svoju reproduktivnu funkciju rađanja (sinova), lišena intelektualnih kapaciteta i kvaliteta, obojena u skladne boje muških fantazija.

Da, imamo pravo na vlastitu prirodu, na vlastite izvore i na vlastite potrebe. Imamo pravo birati na temelju individualnih preferencija, sklonosti i ambicija. To je, čini se, **ključ za vrata životnog smisla**. No, ne bez odgovornosti. Ne bez svijesti da možemo povrijediti prostore nečije egzistencije, nečije ranjivosti. Feminizam je osjetljiv na nepravdu.

#7 LJUDSKA PRAVA

“Ne čekaj da ja učinim nešto za tvoja prava. To je tvoj svijet i ti ga možeš promijeniti.” (Malala Yousafzai)

Ljudska prava dobijamo rođenjem kao ljudska bića i ona su univerzalna, nedjeljiva i neotuđiva za sve ljude, bez obzira na njihov identitet i društveni status.

Ljudska prava su pravila po kojima država postupa prema pojedincima i grupama.

Ljudska prava se garantiraju i štite međunarodnim normama i državnim zakonima.

RAZVOJ LJUDSKIH PRAVA KROZ HISTORIJU

Ljudska prava postoje od kada i čovjek, i još su u staroj Grčkoj udareni temelji jednakosti i građanstva (osim za žene, djecu i robeve).

Moderni koncept ljudskih prava na Zapadu se razvija kroz liberalnu filozofsku misao Thomas Hobbes-a, John Locke-a i Jean. J. Rousseau-a koji su u 17. st. govorili o **prirodnim pravima**: pravo na život, slobodu i privatno vlasništvo.

Prije toga se sjeme ljudskih prava nazire u borbi za ograničavanje moći kraljeva u Engleskoj, pa se usvajaju sljedeći dokumenti:

Velika Povelja Slobode (Magna Carta Libertatum) 1215.

Peticija i prava 1628.

Deklaracija o neovisnosti 1776. godine u SAD-u

Deklaracija o pravima čovjeka (muškarca) i građanina 1789. godine nastala zahvaljujući francuskoj revoluciji iste godine poznatoj po paroli "liberté, égalité, fraternité" - "sloboda, jednakost, bratstvo".

Olympe de Gouge će kao odgovor žena u Francuskoj napisati **Deklaraciju o pravima žene građanke 1791.** godine, kako bi skrenula pažnju na ženska prava, ali će je vlast pogubiti na giljotini, jer je, kako su objasnili: prekršila vrline koje priliče njenom spolu i umiješala se u poslove države.

GDJE POČINU LJUDSKA PRAVA?

"U malim mjestima blizu doma, tako malima da ih se ne vidi na kartama svijeta. Ipak ta mjesta čine svijet pojedinca – susjedstvo u kojem živi, škola ili fakultet kojeg pohađa, tvornica, farma ili ured u kojem radi. To su mjesta gdje svaki muškarac, žena i dijete traži jednaku pravdu, jednaku šansu, jednako dostojanstvo bez diskriminacije. Ukoliko ta prava ne znače ništa tamo, onda malo znače bilo gdje drugdje. Bez djelovanja građana kojima je stalo da ih ostvaruju blizu svoga doma, uzalud ćemo tražiti napredak u širem svijetu."

(Eleanor Roosevelt)

1945. godine se formiraju Ujedinjene nacije i usvaja se **Povelja Ujedinjenih naroda**, u kojoj se ističe da se sve države članice obavezuju da će i zajedno i svaka posebno surađivati s Ujedinjenim narodima s ciljem zaštita ljudskih prava.

- Prvi dokument koji je donesen jeste **Opća/Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima**, 1948. godine.
- Eleanor Roosevelt, supruga tadašnjeg američkog predsjednika, uspjela je lobirati da se engleska riječ **man** (muškarac) zamijeni pojmom **human being** (ljudsko biće), kako bi univerzalna prava i jezički bila uključivija.
- Deseti decembar (10.12) se u svijetu obilježava kao Dan ljudskih prava.
- Prvi član Deklaracije glasi: "Sva se ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i sviješću i trebaju jedna prema drugima postupati u duhu bratstva."

PODJELA LJUDSKIH PRAVA

Prva generacija: lična prava, politička i građanska prava

Druga generacija: socijalna, ekonomski i kulturna prava

Treća generacija: ekološka prava, pravo na mir, na razvoj i na čistu životnu sredinu.

Najznačajniji međunarodni dokumenti koji definiraju različita ljudska prava su:

- **Opća deklaracija o ljudskim pravima,** 1948.
- **Europska konvencija o ljudskim pravima,** 1950.
- **Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima,** 1964.
- **Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima,** 1964.

Iako su prava zagarantirana svim ljudima, nakon usvajanja Opće deklaracije o ljudskim pravima postaje jasno da žene, djeca, ali i etničke i rodne manjine ne uživaju jednaka prava. Oni nemaju jednakе početne pozicije sa muškarcima i nemaju jednakе mogućnosti, unatoč zakonskim garancijama.

Zbog toga se usvajaju posebni dokumenti ljudskih prava kao što su:

- **Konvencija o političkim pravima žena,** 1952.
- **Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW),** 1981.
- **Konvencija o pravima djeteta,** 1990.
- **Bečka Deklaracija,** 1993.
- **Pekinška platforma za akciju,** 1995.
- **Deklaracija o ljudskim pravima, seksualnoj orientaciji i rodnom identitetu,** 2008.
- **Ženska ljudska prava** nisu specijalna prava već dio ljudskih prava, ali je važno da se naglašava da žene zbog svoje društvene pozicije, siromaštva i obespravljenosti ne uživaju jednakna prava kao i muškarci.
- Žene imaju svoje interese i potrebe, a politike i budžeti država ih ne uvažavaju, pa se u zadnje dvije decenije počelo više raditi na **rodnu osviještenom budžetiranju** i uključivanju rodne perspektive (gender mainstreaming) u kreiranje politika i zakona, u planiranju, implementaciji i evaluaciji programa.

Dok postoji diskriminacija prema bilo kojoj osobi na temelju spola, etničke pripadnosti, religije, seksualne orientacije, društvenog statusa, bit će potrebno govoriti o zaštiti ljudskih prava.

Ljudska prava počivaju na dostojanstvu čovjeka, jednakosti, slobodi, poštovanju, nediskriminaciji, pravdi i odgovornosti.

#8 GRAĐANSTVO I DEMOKRATIJA

“Univerzalno priznanje građana kao moralno jednakih leži u srcu pojma demokratije” (Francis Fukuyama)

Umjesto **ličnih**, plemenskih, krvnih i porodičnih veza i lojalnosti kralju ili patronu, građanstvo usmjerava lojalnost prema **kolektivnom** apstraktnom subjektu – DRŽAVI.

“Ne kažemo da čovjek koji ne pokazuje interes za politiku gleda svoja posla, već kažemo da se on ne bavi nikakvim poslom” (Perikle)

RAZVOJ IDEJE GRAĐANSTVA

- Uže značenje građanstva: pripadnici srednjeg društvenog staleža kojima je pristup ograničen i uvjetovan statusom.
- Šire značenje građanstva dolazi nakon revolucija sa načelima jednakosti i slobode, što je prevladalo tek u 19. i 20. stoljeću.
- U antičkom periodu uvjet za stvaranje političke zajednice nije bio teritorij nego sveukupno građanstvo.
- U srednjovjekovnom društvu, građanstvo je postalo trećim staležom feudalnog društva, pored plemstva i sveštenstva. Činili su ga stanovnici utvrđenih mjesta - gradova (francuski *bourg*, odatle *bourgeois* odnosno "buržoazija"), ugledne zanatlije i trgovci.
- Tokom buržoaskih revolucija u 18. i 19. stoljeću građani su za sebe tražili suverenost, u korist načela prema kojem se svaki pojedinac mora sam izboriti za svoj društveni položaj. Takvo je zauzimanje bilo temelj građanskog individualizma i razumijevanja ideja jednakosti i slobode, koje je ugrađeno u moderno demokratsko društvo u smislu jednakosti šansi.

TRI SU KLJUČNE FAZE RAZVOJA GRAĐANSTVA:

- 18. stoljeće: sloboda govora, mišljenja, vjerskog uvjerenja i razvoj individualnih ljudskih prava (na kojima su se temeljile američka i francuska revolucija).
- 19. stoljeće: pravo građana da učestvuju u vlasti, postepeno širenje biračkih prava na dotad isključene kategorije (žene, siromašni, oslobođeni robovi) – pravo birati i biti biran na izborima.
- 20. stoljeće: uspostavlja se država blagostanja i načelo građanstva se proširuje na prava u socijalno-ekonomskoj sferi (obrazovanje, zdravstvena zaštita i socijalna sigurnost).
- Građanstvo se tradicionalno svodilo na državljanstvo - pripadnost određenoj državi, ali se u eri globalizacije ova ideja širi, pa se govori o evropskom i svjetskom građanstvu, kao dijelu univerzalnog civilnog društva.
- U našem medijskom i javnom prostoru se često čuje da su "građansko" i "nacionalno" međusobno suprotstavljeni pojmovi, ali to jedno drugo ne isključuje.

ŠTA ZNAČI BITI GRAĐANIN?

- Pojam građanstvo označava puno članstvo u zajednici i podrazumijeva: **prava i dužnosti, ovlaštenja i ograničenja, moći i odgovornosti**, i za državu i za pripadnike političke zajednice.
- Načelo građanstva se ostvaruje preko osnovnih građanskih prava i dužnosti.
- Status građanina osobi daje pravo na prebivalište, jednakost pred zakonom, pravo pristupa socijalnim službama i političkom odlučivanju putem izabranih predstavnika.
- Tipične dužnosti građanina su: iskazivati vjernost državi, poštovati njene zakone i običaje, plaćati joj porez, braniti državu u slučaju napada i raditi za opće dobro.

GRANICE GRAĐANSTVA

- **Kozmopolitsko građanstvo:** "Univerzum je naša domovina s namjerom da se upostavi što veće polje za prakticiranje vrlina" (Seneka)
- **Nacionalno građanstvo:** Lojalnost nacionalnoj državi modernog doba

OSTVARIVANJE GRAĐANSTVA

"Ne poznajem bolji način kontroliranja vlasti od onog koji vrše sami građani, a ako smatramo da oni za to nisu dovoljno sposobni, onda liječek nije da im se to pravo oduzme, već da ih se za njega osposobi" (Thomas Jefferson)

Građanin odnosno građanka treba posjedovati: a) građansko znanje i razumijevanje, b) građanske vještine i sposobnosti, c) građanske vrijednosti i stavove.

Građani trebaju koristiti svoje prosuđivanje i predanost zajedničkom dobru u nadgledanju aktivnosti države u vezi sa zajedničkim standardima ponašanja.

Građanstvo se ne ostvaruje **slijepim patriotizmom** koji refleksivno pomaže jednu državu ili vladu.

Građanstvo nije ni stav kojim se delegitimizira vlada kada god odstupi od **individualnog shvaćanja pojedinih aktivnosti**.

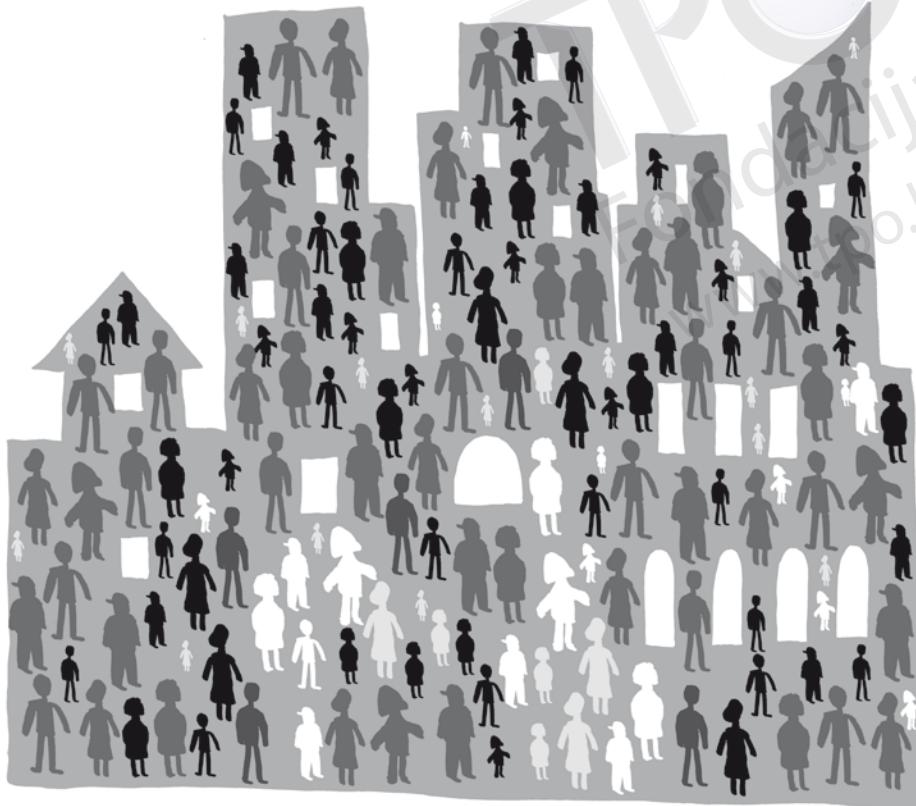
Građanstvo ne znači samo poštovanje zakona, već i aktivno mjerjenje i praćenje da li vlada neki zakon ili se nepravično primjenjuje.

Građani se u globaliziranom svijetu moraju obrazovati za djelovanje u multikulturalnim društvima, kako bi razumjeli i poštivali različite kulture.

PITANJE ZA RAZMIŠLJANJE

Može li se danas biti građanin izvan nacije - države i, ako može, na koji način?

ŠTA JE TO DEMOKRATIJA?

“Demokratija ne znači samo slobodne izbore, već i zaštitu manjinskih prava, kao i postojanje umjerene vlade koja istinski odražava volju naroda” (Francis Fukuyama)

- Demokratija (vladavina naroda) je politička ideja o vladavini u kojoj sudjeluju svi građani zajednice (grč. demos-narod), izravnim odlučivanjem ili posredno putem izabranih predstavnika.
- Politički poredak u kojem vlada većina, uz osiguranje prava manjine te individualnih prava svakoga građanina, i time je suprotna vladavini pojedinca ili grupe odabranih (apsolutna monarhija, tiranija, diktatura, oligarhija).
- Demokratija poštuje dostojanstvo svakog čovjeka bez obzira na identitet, pripadnost i status i zbog toga je to sistem koji je vrijedan moralne podrške.

TIPOVI DEMOKRATIJE

Klasična demokratija (direktna):

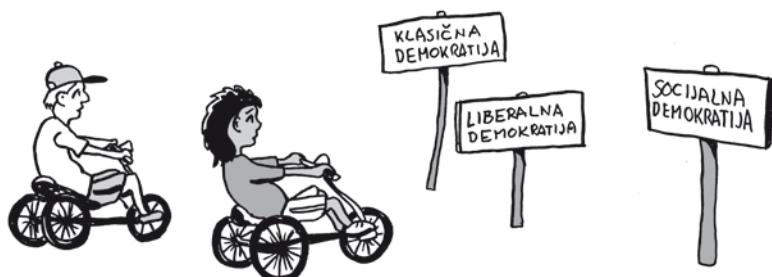
1. Kolektivno i neposredno građani antičkog polisa glasaju i donose odluke
2. Postoje ograničenja jer nisu svi ljudi uključeni u kategoriju građanstva (žene, robovi, stranci)
3. Naglasak je na općem dobru zajednice, a ne na individualnim pravima

Liberalna demokratija (posredna):

1. Putem izbora biraju se predstavnici građana koji zatim donose odluke u posebnim tijelima, skupštinama (jedan čovjek, jedan glas)
2. Uključiva je, jer su svi građani uključeni u proces izbora (aktivno i pasivno biračko pravo)
3. Naglasak je na individualnim pravima, a volja većine da demokratski odluči uskratići prava pojedincu i manjinama se ograničava
4. Postoji opasnost od tiranije većine, da se izigra demokratija i da većina uskraćuje i negira prava manjina
5. ŽIVOT-SLOBODA-VLASNIŠTVO su prava koja se u liberalnoj demokratiji ne smiju dovoditi u pitanje

Socijalna demokratija:

1. Ovaj tip demokratije razvijan je naročito nakon II svjetskog rata, i on insistira na "radničkoj demokratiji", npr. putem uključivanja zaposlenih u industriji u procese odlučivanja.
2. U socijalističkoj Jugoslaviji jednopartijska je vlast bila udružena sa socijalističkim tipom tržišne privrede i sistemom radničkog samoupravljanja (samoupravna demokratija). Sličan oblik ekonomске demokratije je egzistirao sredinom 20. stoljeća i u nekim evropskim "državama blagostanja" poput Švedske.
3. Naglasak je na kolektivnom dobru i pravičnoj distribuciji kako bi se ublažila razlika između bogatih i siromašnih građana.

PARADOKS

- ✓ Nikada više demokratskih država (formalno), a nikada manje povjerenja građana u politiku i institucije.
- ✓ Veliki je broj demokratskih izbora, a sve je manja izlaznost na izbore.
- ✓ Svi žele živjeti u demokratskoj državi, a malo ih želi ispunjavati građanske dužnosti.
- ✓ Svi insistiraju na svojim pravima i slobodama, a zaboravljaju na prava i slobode drugih.
- ✓ Svi govore o pravima, a samo nekolicina i o odgovornostima.

PITANJE ZA RAZMIŠLJANJE

Šta je danas demos (narod), ko ga čini i na osnovu kojih kriterija?

SOKRATOVI KAFEI

#3

Politička i feministička teoretičarka, Amerikanka, Iris Marion Young, piše u knjizi "Pravednost i politika razlike" da: "nasilje nije oblik ugnjetavanja zbog konkretnih prijestupa i postupaka, iako su oni često odvratni, nego zbog društvenog konteksta koji ih omogućuje i zbog kojih oni postaju prihvatljivi." Je li nasilje moralni zločin? Iris kaže da jeste, i ja se slažem s njom. Ona tvrdi da je nasilje ne samo to, već i društvena nepravda jer je sustavna društvena praksa. Nasilje je, prema njoj, oblik ugnjetavanja zbog izravne viktimizacije i svakodnevne svijesti svih pripadnika potlačenih skupina da će vjerojatno doživjeti nasilje.

